

Буй Ю. В.

асистент кафедри прикладної економіки
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Bui Julia

Assistant Professor of Applied Economics Department
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ В УМОВАХ СТАЛОГО (ЗБАЛАНСОВАНОГО) РОЗВИТКУ

Анотація. У статті розглянуто особливості соціальних інновацій та охарактеризовано основні напрями їх поширення в контексті сталого (збалансованого) розвитку соціально-економічних систем на регіональному рівні. Встановлено, що розвиток та поширення соціальних інновацій в Україні доцільно розглядати з позиції євроінтеграційних процесів, оскільки концепція соціальних інновацій не є новою для світової спільноти, однак значного поширення набула за останні десятиліття. Висвітлено найбільш суттєві соціальні інновації, імplementовані у життя суспільства, котрі визначають якісну трансформацію життя суспільства та зміну його ціннісних пріоритетів. Виявлено, що генерування, продукування та поширення соціальних інновацій взаємопов'язане з економічним розвитком соціально-економічних систем різного рівня. Пріоритетними напрямами, котрі забезпечуватимуть поширення соціальних інновацій в Україні, є нормативно-правове регулювання та побудова нових форм соціальної взаємодії між державою та «зацікавленими сторонами», що генерують, продукують та поширюють соціальні інновації.

Ключові слова: інноваційна діяльність, соціальні інновації, соціальні нововведення, сталий розвиток, збалансований розвиток, інституціональна інфраструктура.

Вступ та постановка проблеми. Один із найвагоміших факторів ефективного розвитку економіки як кожної країни окремо, так і світової економічної системи загалом, пов'язаний із процесами генерування, продукування та поширення інновацій. Однак останніми роками відбулося зміщення уваги світової спільноти до розвитку екологічних та соціальних інновацій. Зміна акценту від орієнтованих, як правило, лише на фінансову вигоду інновацій до так званих «екологічних» та «нефінансових» (соціальних) інновацій зумовлена усвідомленням суспільства у потребі сталого розвитку, що передбачає збереження безпечного довкілля та досягнення соціальної справедливості для майбутніх поколінь.

Перспективи розвитку та поширення інновацій в кожній складовій частині сталого розвитку (економічній, екологічній, соціальній) незалежно від масштабу соціально-економічної системи (підприємство, регіональний, національний чи світовий рівень) базуються на цілісному системному підході державної підтримки інноваційної діяльності. Для України актуальними напрямами державної підтримки інноваційної діяльності є удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази, створення державних цільових програм не тільки для великих, але й для малих і середніх підприємств, а також розвиток відповідної інфраструктури для генерування, продукування та поширення інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню соціальних інновацій на мікро-, мезо-, та макро-рівні присвячені праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Зокрема, сутність, основні поняття та види соціальних інновацій розглянуто в працях Л.В. Бойко-Бойчик, О.О. Набатової, Л.І. Федулової. Потенціал та можливості використання в Україні соціальних інновацій розглянуто в працях Т.А. Заяць, соціальні інновації у форматі складників їх формування та реалізації розглядалися в працях О.В. Більської, соціальні інновації на ринку праці – І.М. Новак, управління соціальними інноваціями з позиції розвитку людського капіталу розглядали

А.В. Семикіна, І.В. Терон, соціальні інновації в контексті сільського розвитку розглянуто науковцями О.В. Качмар та О.М. Бородіною. Серед зарубіжних учених, котрі присвятили свої праці дослідженню соціальних інновацій, – Г. Мулган, Д. Доманський, А. Унчета, Х. Кастро-Спіла та Х. Фронт та ін. Поряд із проведеними дослідженнями не досить розглянуті питання особливостей поширення соціальних інновацій на регіональному рівні в контексті сталого (збалансованого) їх розвитку.

Метою цього дослідження є ідентифікація особливостей соціальних інновацій та обґрунтування основних напрямів їх поширення в умовах сталого (збалансованого) розвитку соціально-економічних систем на регіональному рівні.

Результати дослідження. Концепція соціальних інновацій не є новою для суспільства, однак значного поширення вона набула в останні десятиліття. Соціальні інновації, як правило, пов'язують із розробленням інноваційних рішень для вирішення соціальних проблем та потреб, однак визначальною особливістю соціальних інновацій є організація та взаємодія суспільства, котра спрямована на якісну зміну ціннісних пріоритетів, усталених норм, традицій та світогляду людства.

Сучасний етап формування і реалізації соціальних інновацій пов'язують з євроінтеграційними процесами, структурною трансформацією економічної системи та соціальною ефективністю державних витратків, із належним ресурсним забезпеченням нормального перебігу соціальних процесів та явищ. Першочергово соціальні інновації повинні забезпечувати концентрацію зусиль на вирішення актуальних соціальних проблем, формування нових механізмів розроблення державних програм для ефективного формування бюджетних витратків та їх раціонального використання [1, с. 736].

У Європі дослідження соціальних інновацій з регіонального погляду проводилося з кінця 1980-х років. Вивчення соціальних інновацій у сфері місцевого та регіонального розвитку, особливо поширення соціальних

рухів та ініціатив, значно сприяли соціальному спрямуванню теоретично обґрунтованої концепції соціальних інновацій. Водночас регіональні стратегії, що включають соціальні інновації, тільки починають виникати. Проект «SI-DRIVE: соціальні інновації, які стимулюють соціальні зміни» відповідно до FP7 Євросоюзу (2014-2017) включав три основні напрями:

– «Ландшафт соціальних інновацій – глобальні тенденції» спрямовано на дослідження важливості соціальних інновацій у вирішенні соціальних, економічних, політичних та екологічних проблем 21 століття у глобальному масштабі, а також необхідності соціальних інновацій для подолання великих соціальних викликів, соціальних потреб та представлення широкого спектру важливих тем, які необхідні для кращого розуміння ключових елементів і потенціалу соціальних інновацій;

– соціальні інновації у світових регіонах надає огляд різних типів соціальних інновацій у різних місцевих або регіональних умовах. Дивлячись на різні регіони світу, соціальні інновації мають різні значення, можуть приймати різні форми і залучати різноманітність суб'єктів;

– «Соціальні інновації в політичних сферах» розкриває соціальні інновації як всюдисущі, а саме в галузях політики, освіти, зайнятості, навколишнього середовища, зміни клімату, постачання енергії, транспорту, мобільності, охорони здоров'я та соціальної допомоги, скорочення бідності і досягнення сталого розвитку.

Заключна частина даного проекту була присвячена майбутнім викликам та інфраструктурі, а також демонстрації того, що соціальні інноваційні процеси та основні ресурси, можливості і обмеження також дуже пов'язані з учасниками різних секторів екосистеми соціальних інновацій (політики, економіки, науки разом із громадянським суспільством). Це визначає нову роль державної політики та уряду для створення належних структур для інституційної підтримки, інтеграції ресурсів економіки та суспільства, а також заходів, які включають наукові дослідження для аналізу ефективності соціальних інновацій [2].

Європейська Комісія включила соціальні інновації до багатьох своїх програм, включаючи Європейський соціальний фонд, фінансування наукових досліджень та Horizon 2020. Нові інституції допоможуть організувати більш системні зміни у сферах соціальних та економічних змін за умови скоординованої співпраці між державними установами (з відповідним законодавчим та нормативним забезпеченням) та новими інституціями, орієнтованими на генерування, продукування та поширення соціальних інновацій. Попри загальні закономірності, варто розрізнити, що національні культури різних країн є дуже різноманітними, а відповідно соціальні інновації в Бангладеш (де сформовано одні з найсильніших інституцій соціальних інновацій, такі як BRAC і Grameen) або Кенії (Ushahidi та деякі з найбільш динамічних цифрових інновацій) дуже відрізняються від того, що вкладається у зміст поняття «вирішення соціальних проблем» та ініціювання соціальних інновацій в американському місті чи європейській державі [3].

Доцільно зауважити, що «успішність» соціальних інновацій багато в чому залежить від економічного розвитку держави, який характеризується можливістю фінансового забезпечення інновацій, які зорієнтовані першочергово на якісні суспільні зміни, а не на фінансовий результат. Поширення «не фінансових» інновацій, може відбуватися завдяки інвестиціям задля створення соціальних стартапів та медіа платформ, які надаватимуть можливість розвитку та підтримку соціальним ідеям та нововведенням. Взаємодія між державою та підприєм-

ницькими структурами відіграють важливу роль у підтримці соціальних інновацій. Співпраця цих глобальних партнерств з громадянським суспільством та територіальними громадами, а також використання медіа платформ може бути ефективним інструментом для сприяння генерування, продукування та поширення соціальним інноваціям у всьому світі.

Науковці Д. Мулган, С. Такер, Р. Алі та Б. Сандерс у своєму дослідженні [4, с. 47] представили десять найбільш суттєвих соціальних інновацій, котрі стали причиною якісних суспільних змін у житті суспільства:

1. Відкритий університет (*The Open University*), який став прототипом багатьох моделей дистанційного навчання, які відкрили освіту в новому форматі в усьому світі і надалі продовжують це робити);

2. Справедлива торгівля (*Fair trade*) є міжнародною торгівлею, котра відстоює екологічні, етичні соціальні та трудові стандарти праці. Даний рух сформувався у Великобританії та США в 1940-х-80-х роках і в даний час поширюється в усьому світі.

3. Грінпіс (*Greenpeace*), організація, що відзначається боротьбою за збереження екологічно чистого довкілля, зародження даного руху почалося із завзятих ідей квакерів, які з часом трансформувалися, в мирний рух де його активісти можуть «підривати свідомість» заради екологічних та соціальних змін.

4. Грамін Банк (*Grameen*) разом із BRAC та іншими, створили нові моделі сільського та громадського мікрокредитування що були імітовані по всьому світу.

5. Міжнародна амністія (*Amnesty International*) міжнародний рух, котрий відстоює права людини.

6. Оксфам (*Oxfam (originally the Oxford Committee for Relief of Famine)*) поширює принципи рівності, діяльність організації спрямована на подолання бідності та несправедливості.

7. Жіночий інститут (заснований у Канаді у 1890-х роках) (*The Women's Institute*) був громадською організацією для жінок що базувалася на британській концепції жіночих гільдій. З часом численні послідовники (жіночі організації) поширювали ідеї фемінізму які згодом стали мейнстрімом.

8. Програмне забезпечення *Linux*, вільна енциклопедія *Wikipedia* та південнокорейські онлайн новини *Ohmynews* трансформують пріоритети суспільства і є вільними у доступі для всіх бажаючих.

9. *NHS Direct* та багато інших організацій, від *Doctor Foster* до *Expert Patients Programme*, які відкрили доступ до медичних консультацій та інформаційних послуг за допомогою телефонного зв'язку для звичайних людей.

10. Моделі бюджетування на основі участі (*Participatory budgeting models*) започатковано з 1989 року в Бразилії, м. Порту-Алегре де практикується і зараз, на даний час цю модель соціально-демократичних інновацій використовують у всьому світі.

Варто відмітити, що діяльність окремих вищенаведених організаційних об'єднань досить часто піддається критиці, а окремі їхні дії не завжди схвалювалися, однак суспільство сколихнуло важливі економічні, екологічні та соціальні ідеї які вони пропагували. Крім того більшість із створених організаційних об'єднань є неурядовими та неприбутковими організаціями, які розпочинали свою діяльність як група однодумців, котра мала спільну мету. З часом ідеї невеликої кількості людей були прийняті окремими суспільними групами та поширилися в більшій чи меншій мірі (залежно від об'єднання) по всьому світу, відтак організації стали міжнародними. Зародження гуманістичних ідей даних об'єднань свідчить про сус-

пільну потребу в них, а «ефективна реалізація» (визнання та поширення) цих ідей (не орієнтованих на фінансову вигоду, однак корисних для соціуму) визначає їх відповідно як соціальні інновації. Оскільки більшість із наведених об'єктів є підприємствами створеними окремо від держави, що не приймають фінансування від бізнесу, влади та політичних партій, проте вони є легалізовані, визначені законодавчо та мають чітке нормативно-правове регулювання. Державна підтримка та інституційне забезпечення НДО (НУО) проявляється у наданні їм права на соціально-демократичний розвиток, спрощенні податкового регулювання (звільнення від податків з прибутку та на власність), зменшення розцінок на різні види послуг. Підсумовуючи зазначимо, що взаємодія між державою та соціально-демократичними платформами забезпечує останнім можливість їхнього розвитку.

Дослідник Д. Доманський наголошує, що протягом десятиліть наукова робота у сфері соціальних інновацій переважно орієнтована на соціальну економіку та соціальне підприємництво як на основні теми. Це однобічне бачення не визнає інших ключових аспектів комплексної концепції соціальних інновацій, таких як соціальні інновації в державному секторі та роль економіки бізнесу, а також академічних кіл. У той же час, дослідження таких питань «як інституційні та соціальні мережі» та взаємодії між рівнями управління можуть працювати для того, щоб дозволити або обмежити інновації на регіональному рівні є дуже важливими для розвитку дослідження сфери соціальних інновацій. Емпіричні результати проекту SI-DRIVE показують, що в ініціюванні соціальних інновацій задіяні численні типи партнерів. Результати глобального картографування соціальних інновацій, проведеного в рамках проекту, свідчать, що економіка держави та бізнесу, а також громадянське суспільство беруть участь у ініціативах соціальних інновацій на більш-менш рівних умовах, а наука та дослідження незначну роль. Таким чином, незважаючи на активізацію діяльності наукових кіл (університетів, дослідницьких центрів тощо) у сфері соціальних інновацій, ця сфера ще далека від збалансованої чотирьохсторонньої взаємодії. Потенціал наукових досліджень соціальних інновацій залишається в значній мірі невикористаним, особливо якщо порівнювати істотну роль наукового забезпечення для технологічних інновацій [5, с. 119]. Науковці А. Унчета, Х. Кастро-Спіла та Х. Фронт теж зазначають, що соціальні інновації не повинні розвиватися лише зі сторони соціальних підприємств або некомерційних організацій, дослідження соціальних інновацій доцільно проводити в чотирьох ключових регіональних напрямках: підприємства, університети, некомерційних організацій і технологічні центри. Другий фактор, який необхідно враховувати стосується рівня впровадження соціальних інновацій (європейська, національна та / або регіональна державна політика). Мікроаналіз свідчить про те, що дослідження соціальних інновацій на підприємствах є пріоритетним, оскільки враховуються соціальні інноваційні проекти, які розвивають різноманітність регіональних організацій як одиницю для

аналізу. Автори виділяють категорію «управління» як нову конфігурацію відносин між державою, ринком і суспільством, де неформальні мережі набувають значення, констатують, що неформальні мережі мають суперечливий вплив на демократичні системи. З одного боку, вони спонукають громадянську та соціальну участь нової взаємодії, тим самим посилюючи роль громадянського суспільства. З іншого боку, зміна режимів участі (від політичної участі до громадянської та соціальної участі) послаблює інституційні структури, які консолідуються саме для прийняття рішень у громадських справах представницьких демократій. Тому надмірне значення автономних мереж громадянського суспільства для вирішення суспільних проблем може мати негативний вплив на роль держави та її політико-інституційної відповідальності за вирішення соціальних проблем [6, с. 3, 4].

Пріоритетним принципом у процесах генерування, продукування та поширення соціальних інновацій повинна стати реалізація державної політики, що буде направлена на впровадження соціально орієнтованої інноваційної моделі структурної перебудови вітчизняної економіки. Соціальні інновації можуть повністю залежати від економічних дотацій, частково або бути самоокупними, однак без відповідного рівня економічного розвитку регіону, впровадження окремих соціальних ініціатив буде просто неможливим, оскільки розвиток соціального потенціалу інноваційної діяльності залежатиме від формування регіональної системи законодавчого забезпечення пільгового кредитування для соціально орієнтованих організацій, розвитку науково-дослідних центрів, підприємницького сектору, технопарків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, бізнес-акселераторів, які є базовими складовими економічного розвитку регіону [7, с. 163]. З позиції сталого (збалансованого) розвитку основний вектор інституційного забезпечення якісної зміни соціальної складової передбачає перш за все інноваційно-спрямовані та соціально-орієнтовані програми, які характеризуватимуться взаємодоповнюючою та взаємообумовленою інтеграцією бізнесу, влади, науки та громадянського суспільства що створюватиме «сприятливі» умови для генерування, продукування та поширення соціальних інновацій як на регіональному так і на загальнодержавному рівні.

Висновки. Варто враховувати, що важливою умовою можливості розвитку та поширення соціальних інновацій в Україні є нормативно-правове регулювання та побудова різних форм та моделей взаємодії між державою та «зацікавленими сторонами», котрі генерують, продукують та поширюють соціальні інновації. Відповідно створення інституційної інфраструктури для підтримки соціальних інновацій виступає одним із стратегічних напрямів, які є пріоритетними для нашої держави відповідно до цілей сталого (збалансованого) розвитку. Інституційна інфраструктура інноваційної діяльності регіону займає особливе місце в інноваційній спрямованості розвитку держави та створює якісне підґрунтя для впровадження соціальних інновацій на підприємствах у регіоні.

Список використаних джерел:

1. Заяць Т.А. Соціальні інновації: потенціал і можливості використання в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Випуск 20. С. 735–737.
2. URL: <https://www.interregeurope.eu/socialseeds/news/news-article/2615/atlas-of-social-innovation-by-si-drive/> (дата звернення: 19.03.2019).
3. Social innovation is not a new concept or practice, but much has been achieved over the last decade. What might the priorities be for the next 10 years? URL: <https://www.nesta.org.uk/blog/social-innovation-the-last-and-next-decade/> (дата звернення: 02.04.2019).
4. Mulgan G. Social innovation what it is, why it matters and how it can be accelerated / G. Mulgan, S. Tucker, R. Ali, B. Sanders. – Sand Business School University of Oxford Park End Street Oxford . United Kingdom . 52 p.

5. Domanski D. Developing Regional Social Innovation Ecosystems / D. Domanski. – In: ISR_FB 47, 2018: pp. 117–128.
6. Unceta, A., Castro-Spila, J., García Fronti, J. The Three Governances in Social Innovation / A. Unceta, J. Castro-Spila, J. García Fronti / Innovation: The European Journal of Social Science Research, 2017: p. 1–15.
7. Буй Ю.В. Передумови та пріоритети формування інституціональної інфраструктури підтримки соціальних інновацій на регіональному рівні / Ю.В. Буй // Сучасні тенденції розвитку світової економіки: нові виклики та проблеми : матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції ; за ред. Деркач Т.В., Кобилянської А.В. Одеса : МГУ, 2019. С. 260.

ОСОБЕННОСТИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ИННОВАЦИЙ В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМАХ В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО (СБАЛАНСИРОВАННОГО) РАЗВИТИЯ

Аннотация. В статье рассмотрены особенности социальных инноваций и охарактеризованы основные направления их распространения в контексте устойчивого (сбалансированного) развития социально-экономических систем на региональном уровне. Установлено, что развитие и распространение социальных инноваций в Украине целесообразно рассматривать с позиции евроинтеграционных процессов, поскольку концепция социальных инноваций не является новой для мирового сообщества, однако широкое распространение получила в последние десятилетия. Представлены наиболее существенные социальные инновации которые бытия реализованы в жизнь общества и определяют качественную трансформацию жизни общества, а также изменение его ценностных приоритетов. Обусловлено, что генерирование, выработка и распространения социальных инноваций взаимосвязано с экономическим развитием социально-экономических систем различного уровня. Приоритетными направлениями, которые будут обеспечивать распространение социальных инноваций в Украине является нормативно-правовое регулирование и построение новых форм социального взаимодействия между государством и «заинтересованными сторонами», которые генерируют, производят и распространяют социальные инновации.

Ключевые слова: инновационная деятельность, социальные инновации, социальные нововведения, устойчивое развитие, сбалансированное развитие, институциональная инфраструктура.

FEATURES OF DIFFUSION OF SOCIAL INNOVATIONS IN SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE (BALANCED) DEVELOPMENT

Summary. In the article, the features of social innovations are considered and basic directions of their distribution are described in the context of steady (balanced) development of the socio-economic systems at the regional level. It is set that development and distribution of social innovations in Ukraine it is expedient to examine from the position of euro integration processes, as a conception of social innovations is not new for the world community, however, got considerable distribution for the last decades. The most substantial social innovations are reflected implemented in life societies that determine the quality transformation of the life of society and change of him the valued priorities. It is educed that generating, producing and distribution of social innovations are interdependent with the economic development of the socio-economic systems of different levels. Priority directions, that will provide distribution of social innovations to Ukraine there is the normatively-legal adjusting and construction of new forms of social co-operation between the state and "parties" concerned, that generate, product and distribute social innovations. It is set that from position of steady (balanced) development the basic vector of the institutional providing of quality change of social constituent envisages the foremost innovative-directed and social-oriented programs, that will be characterized by complementary and interdependent integration of business, power, science and civil society that will create "favorable" terms for generating, producing and distribution of social innovations as on regional so at national level. The important condition of the possibility of development and distribution of social innovations in Ukraine is the normatively-legal adjusting and construction of different forms and models of co-operation between the state and "parties" concerned, that generate, product and distribute social innovations. Accordingly creation of institutional infrastructure for support of social innovations comes forward to one of the strategic directions that are a priority for our state in accordance with the aims of steady (balanced) development. The institutional infrastructure of innovative activity of the region occupies a special place at the innovative orientation of the development of the state and creates quality soil for the introduction of social innovations on enterprises in a region.

Key words: innovative activity, social innovations, social novation, steady development, balanced development, institutional infrastructure.